

"צריך לתת להם את ההרגשה שאהבה קיימת.
יש לה כל מיני צורות"

דוח מחקר בית לכל ילד

אהבת ילד להורה שפגע בקרב
ילדים שהוצאו מבתיהם ושהו
בבתי מעבר

כותבי הדוח:

איילת שרמן-שוכלטר
מתניה הרשברג-גרינבאום

מנחת המחקר:

פרופסור כרמית כץ
בית הספר לעבודה סוציאלית אוניברסיטת תל אביב
מנהלת תחום המחקר מכון חרוב

עמותת בית לכל ילד | אוקטובר 2023

דוח מחקר בית לכל ילד

אהבת ילד להורה שפגע בקרב
ילדים שהוצאו מבתיהם ושהו
בבתי מעבר

עמותת בית לכל ילד

רח' יד חרוצים 4, ת"ד 53355, ירושלים

טלפון: 02-6333345 | פקס: 02-6719650 | דוא"ל: office@bily.org.il | אתר: bily.org.il

גרפיקה והכנה לדפוס: סטודיו אלי דייץ'

תוכן עניינים

1	..... תקציר
2	..... רקע מדעי
2	..... אהבה
4	..... פגיעת הורה בילד
8	..... השמה וסוגי מסגרות השמה חוץ ביתית
10	..... רציונל ומטרת המחקר
11	..... המחקר
11	..... מדגם
11	..... איסוף הנתונים
12	..... ניתוח נתונים
12	..... סוגיות אתיות
13	..... ממצאים
13	..... 1. פגיעה והחפצה
13	..... • החפצה במעבר למסגרת
14	..... • פירוק זהות בהוצאה
15	..... 2. דואליות של פגיעה ואהבה
16	..... • כמיהה לאהבה מצד ההורים
17	..... 3. בתי מעבר
17	..... • שבירת מעגל ההחפצה
18	..... • מאפיינים ייחודים למסגרות קטנות כבתי מעבר – יחס צוות: ילד
18	..... • מאפיינים ייחודים למסגרות קטנות כבתי מעבר – מטפלת אישית
19	..... • מאפיינים ייחודים למסגרות קטנות כבתי מעבר – מפגשים אחד על אחד
20	..... 4. תיקון כחלק מגיבוש הזהות
20	..... • הורות כחויית תיקון
21	..... • תיקון מול העולם
22	..... • מסרים של אהבה
23	..... דיון
28	..... השלכות המחקר
30	..... רשימת מקורות

מחקרים על פגיעה בילדים תרמו להבנת הדינמיקה הכה מורכבת בין הורים לילדיהם בהקשר של פגיעה. לאחרונה, המושג של אהבה בהקשר ייחודי זה החל לקבל התייחסות במחקרים העוסקים גם בתובנות שונות של אהבה ומעודדים העמקת החקר בנושא זה. המחקר הנוכחי עוסק בבחינת התפיסה על אהבה על ידי מבוגרים שחוו פגיעה מצד הוריהם בילדותם ושהו בעקבות כך במסגרות חוץ ביתיות ובהם בתי מעבר. במסגרת המחקר נערכו 9 ראיונות עומק חצי מובנים עם מבוגרים שחוו פגיעה מצד הוריהם בילדותם ושהו במסגרות חוץ ביתיות בישראל ובתוך כך בבתי מעבר. ניתוח תמטי נערך על כלל הנרטיבים של משתתפי המחקר.

המשתתפים תיארו את הפגיעה שחוו בילדותם המוקדמת וההוצאה מביתם הביולוגי על ידי שירותי הרווחה, חוויות אשר גרמו להם להרגיש כאובייקט. מסיפוריהם ניתן ללמוד את הדואליות של אהבה וכגיעה על ידי אותה דמות הורית. המשתתפים אשר שהו בבתי המעבר, תיארו את השהות שם כמקום בו נשבר מעגל ההחפצה והם זכו לחוויות של אהבה באופן שמעצב את תפיסת האהבה שלהם עד היום. לבסוף, הם שיתפו ברצון לתיקון של המשתתפים דרך הורות מיטיבה לעומת ההורות שחוו ויצירת חוויות מיטיבות ומתקנות עבור ילדים אחרים שחוו פגיעה.

ממצאי המחקר הנוכחי ממחישים כיצד אהבה יכולה להתקיים במקום של פגיעה. המחקר מדגיש את התפקיד הקריטי של המטפלים במסגרות חוץ-ביתיות לא רק כמי שיכולים להחזיק את המורכבות הרבה ביחסים עם ההורים אלא אף כמי שנתפסים על ידי משתתפי המחקר כדמויות אשר יכולות לשבור את מעגל ההחפצה וללמד את הילדים אהבה מיטיבה, כזו שתוכל לעצב את תפיסת האהבה שלהם בעתיד.

רקע מדעי

במסגרת סקירת ספרות תהיה התייחסות למושג אהבה בין היתר לפי תפיסת הורים וילדים, לאחר מכן סקירה של פגיעות ובתוכם פגיעות של הורים בילדיהם ומתוך כך מסגרות חוץ ביתיות כמענה שנבחר במקרי קצה של פגיעות אלו. בתוך כך תינתן התייחסות לבתי מעבר כמסגרת השמה זמנית אבחנתית וטיפולית. לבסוף יוצג רציונל המחקר ושאלות המנחות את מחקר זה.

אהבה

אהבה הינה מושג בעל היבטים אישיים, תרבותיים, אוניברסליים וככזה נוכח בכל העולם, אך פרשנות המושג ואופן ביטוי עשוי להשתנות בין אדם לאדם ובין תרבות לתרבות. לאורך ההיסטוריה האנושית עסקו במושג האהבה אנשי דת, פילוסופיה, פסיכולוגיה, ספרות ומדע וניסו לאפיין את הגדרותיה השונות (Schmitt et al., 2009). אך, ההגדרה הלשונית של מושג זה שונה בין השפות וכוללת חלקים שונים (Russel, 1991). בשפה העברית האהבה מוגדרת כך: "חיבה עזה, רגש של משיכה גדולה או חשק למישהו או למשהו" (אבן שושן, 1998). יש שהתייחסו לאהבה כעמדה קוגניטיבית, התנהגותית ורגשית כלפי אחר משמעותי שמהווה מקור לתמיכה, ביטחון וטיפול, תשוקה פיזית, מינית ורגשית, או שהאחר תלוי בנו לשם תחושת ביטחון ואכפתיות (Peterson & Seligman, 2004).

תפיסת אהבת הורה בעיני ילדים

פרויד טען שיניקת התינוק משד אמו מהווה את היחסים הראשוניים ביניהם, וכל היחסים האחרים הינם גילוי של אותו יחס ראשוני (פרוני, 2009). מלאני קליין, שהרחיבה את התיאוריה של פרויד לגבי מערכת היחסים של אם-ילד, הציגה דואליות של התינוק כלפי אמו, שנע על הקטבים שבין אהבה ושנאה. ויניקוט מתייחס לדואליות זו בין אהבה ושנאה של האם כלפי תינוקה ואף טוען כי בכל אם יש גם אהבה וגם שנאה כלפי תינוקה (ויניקוט, 2009; סגל, 1998; פרוני, 2009).

עיקר המחקרים המתייחסים לאהבה הורית בחנו אהבה בקשר הורה-ילד מנקודת מבטם של ההורים בכלל ואימהות בפרט (פרוני, 2009). מחקרים אלו מעידים כי לאורך השנים נבחנת נקודת מבטו ותפיסתו של ההורה בתפיסת האהבה שלו לילדו, ואילו נושא תפיסת אהבה של הורה לילד מנקודות מבטם של הילדים, נחקר מעט לאורך השנים. בתוך כך, מרבית המאמרים הבוחנים את תפיסת אהבה של ילדים מתייחסים לאופני התפיסה של ילדים את אהבת ההורים כלפיהם

(Katz et al., 2020). יתרה מכך, גם כאשר נשמע קולם של הילדים, הוא מתוך למידת הפרספקטיבה של אהבת ההורה כלפיהם ולא להפך.

במחקרים שנערכו בנושא מנקודת מבטם של הילדים אודות אופן הבעת אהבה של הוריהם כלפיהם, עלו מספר תמות. המרכזית בהן הייתה התמיכה הפיזית והחומרית, המתייחסת למילוי צרכיהם הבסיסיים, עזרה ותמיכה, יצירת מבנה והענקת מתנות. חלקם התייחסו לזמן איכות כגון משחק או פעילות משותפת, הפגנת חיבה ומגע פיזי. במחקר איכותני שבוצע בישראל, נמצאו הבדלים בין קבוצות גיל שונות, כך שהילדים הקטנים אפיינו אהבה בהיבט הפיזי, בעוד שהגדולים אפיינו אהבה בהתנהגויות תומכות. עוד עלה, כי כאשר נשאלו אודות כך, רוב הילדים תפסו שילוב של כעס ואהבה כבלתי אפשרי (Hei & David, 2018; Klein, 1989; Sabey et al., 2018).

אהבת הורה לילד

מראשית דרכה חקרה הפסיכולוגיה את משמעות מערכת היחסים בין הורים לילדים, ובתשיתיה אהבת ההורים לילדיהם (פרוני, 2009; Kaufmann, 2011). מרבית התיאוריות העוסקות באספקטים השונים של יחסים אלו שמות דגש מרכזי לקשר בין האם-לילד ולאהבת האם את בנה. פעמים רבות בהתייחסות לאהבה זו כעניין טבעי אשר קיים בבסיס כל קשר של אם ובנה (ויניקוט, 2009; פרוני, 2009; Bowlby, 1953). בספרו "אומנות האהבה" (2001), אריך פרום מניח כי אהבת האם לילד הינה בלתי מותנית וכותב על התינוק "אין אני צריך לעשות דבר כדי להיות אהוב – אהבתה של אמי היא אהבה ללא תנאי".

ויניקוט (2009) מתייחס גם הוא לאהבה כצורך בסיסי עבור ההתפתחות של כל ילד. התיאוריות השונות מתארות עד כמה מהותיים יחסי האם לילד בהקשר להתפתחותו התקינה. מחקרים שונים מתייחסים לאהבת הורה לילד כמהווה מרכיב מרכזי בתפקיד ההורות, מקנה בסיס בטוח, מקור חוסן ומהווה תחושת שייכות עבור הילדים (Nadan et al., 2021). ניתן ללמוד זאת בתוך התיאוריה אודות קבלה ודחייה בינאישית (IPARTheory), אשר מסבירה את האופן בו דפוס ההורות שחווים ילדים מהוריהם, עתיד להשפיע על התפתחות מוחם והסתגלותם הפסיכולוגית בבגרותם, כתלוי בחוויות של קבלה או דחייה. כך שילד שחווה קבלה יצליח לפתח יותר עצמאות במידה בריאה, דפוסי התמודדות מיטיבים עם מצבי חיים שונים והתנהגות מסתגלת, לעומת ילדים שחוו דחייה (Rohner, 2021).

פגיעת הורה בילד

על אף עדויות לקיומה של תופעת הפגיעה בילדים לאורך ההיסטוריה, נושא זה החל לקבל קול בתוך השיח הציבורי רק בשנות ה-60 של המאה הקודמת (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016), כאשר פרסם הנרי קמפ, רופא ילדים אמריקאי, את מאמרו "סינדרום הילד המוכה" ('The Battered-Child Syndrome'). בהמשך, קמפ לקח חלק בהקמת הארגון הבין-לאומי למניעת פגיעה והזנחה של ילדים (International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect-ISPAN). העבודה שלו תרמה בפיתוח שירותים וחקיקה בטיפול ומניעת פגיעה בילדים (Chaiyachati & Leventhal, 2015).

בישראל, ניצנים להכרה בפגיעה בילדים קיימים בחוק הנוער (טיפול והשגחה) שנחקק בשנת 1960, בו הוכר לראשונה הצורך של ילדים בהגנה מפני הוריהם במצבים מסוימים. אולם חוק זה רק רמז על מצבי סיכון שונים של ילדים בבית הוריהם. למעשה, בישראל ההכרה בתופעה של הורים הפוגעים בילדיהם החלה רק בשנת 1989 בעקבות הרצח של הילדה מורן בת הארבע, אשר בעקבותיו נחקק החוק למניעת התעללות בקטנים ובחסרי ישע, ונוסדה חובת דיווח על עבירה בקטין או בחסר ישע (דורון, 2012; החוק למניעת אלימות במשפחה, 1991; חוק העונשין, 1977). יש לציין כי על אף לשון החוק המתייחס למונח התעללות, בחרו החוקרים לאורך הכתיבה להתייחס למונח פגיעה. זאת מתוך התייחסות למונח כפי שהוגדר על ידי משתתפי המחקר מתוך חוויותיהם ותפיסותיהם.

היקף ההתנהגויות הנכללות תחת ההגדרה של פגיעה והזנחה בעלות הגדרות שונות בספרות (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016; ארזי ושות', 2017). הספרות דנה לרוב בארבעה סוגי התנהגויות שנכללות בהגדרה של פגיעה הורית: פיזית, מינית, רגשית והזנחה. מושג ההזנחה גם כן נחלק למספר סוגים, כשבעיקרן הזנחה פיזית והזנחה רגשית (ארזי ושות', 2017; לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016; פבר, 2009; שמואלי, 2010; Raz, 2017). חוק העונשין הישראלי מתייחס לשלושה סוגי פגיעות: פיזית, נפשית ומינית. קיימת התייחסות בחוק הישראלי גם לצורך של הורה לספק את צרכי הילד על כל היבטיו, כלומר מניעת הזנחה (חוק העונשין, 1977; לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016; פבר, 2009).

פגיעה פיזית מוגדרת כגרימת כאב על ידי פגיעה גופנית של המטפל כלפי הילד דרך אינטראקציה או היעדר אינטראקציה שבתחום אחריותו (טיאנו, 2010; Stoltenborgh et al., 2015). פגיעה זו כוללת אלימות פיזית הבאה לידי ביטוי באופנים שונים, החל מחבלות "קלות" וכלה בחבלות חמורות ומסכנות חיים (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016; שמואלי, 2010).

פגיעה מינית הינה ניצול באמצעות קשת רחבה של התנהגויות החל מחשיפה לתכנים מיניים שאינם מותאמים, פגיעה ישירה בגופו של הנפגע הכוללת פגיעה פיזית במסגרת הפגיעה המינית (ארזי ושות', 2017; טיאנו, 2010). פגיעה מינית מתקיימת כאשר אין או לא יכולה להינתן הסכמה מדעת. בקרב ילדים ומתבגרים ישנו היעדר ידע או הבנה נדרשים לשם הסכמה זו (ארזי ושות', 2017; Stoltenborgh et al., 2015).

הגדרות של פגיעה רגשית כוללות בהן גם מחדל וגם מעשה, ומתייחסות למצב הילד וגם להתנהגות ההורה (ארזי ושות', 2017). פגיעת ההורה נעשית באופן שיטתי, מעוותת או מונעת תחושת זהות והערכה עצמית, פוגעת בתפקודים הרגשיים או הקוגניטיביים של הילד (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016). ניתן לחלק את הפגיעות הרגשיות לחמישה תחומים עיקריים: דחייה תוך סירוב להכיר בילד כסובייקט בעל ערך ובסיפוק צרכיו השונים. בידוד על ידי ניתוק הילד מחיי היומיום, מניעה ביצירת קשרים חברתיים הגורמים לו תחושות ניכור ובדידות. הפחדה מתוך שימוש חוזר באלימות מילולית המשרה אווירה של אימה ואיום. התעלמות בה ההורה מונע גירויים ההכרחיים להתפתחותו הרגשית והקוגניטיבית של הילד. השחתה שמוגדרת בכך שההורה גורם לעיוות בצמיחה החברתית של הילד, כמו גם גורם לו לעסוק בפעילות הרסנית ואנטי-חברתית (ארזי ושות', 2017).

הזנחה מתייחסת להימנעות מסיפוק צרכי הילד, כלומר חשיפה לפגיעה והתנהגות לא אחראית של המטפל ולא נזק בפועל (ארזי ושות', 2017; טיאנו, 2010). הזנחה כוללת בתוכה היעדר סיפוק מענים בסיסיים בתחום הפיזי, בריאות, הזנה וחינוך; היעדר השגחה והנחייה הורית; היעדר מענה לצרכיו הרגשיים של הילד (ארזי ושות', 2017; הרוביץ וברבוי, 2013; Stoltenborgh et al., 2012).

על פי ארגון הבריאות העולמי (World Health Organization, 2020) כשלושה מתוך ארבעה ילדים "סובלים" על בסיס קבוע מענישה פיזית על ידי הורים או מטפלים. אחת מכל 5 נשים ואחד מכל 13 גברים מדווחים כי חוו פגיעה מינית בין הגילאים 0-17. לפי ה-Administration of Children and Families (ACF), בשנת 2020 התקבלו 3.9 מיליון דיווחים בנוגע לכ-7.1 מיליון ילדים שחוו פגיעה ו/או הזנחה. בשנה זו, 618,000 ילדים הוגדרו כקורבנות פגיעה והזנחה על ידי מידע מנהלי (NCANDS - The National Child Abuse and Neglect Data System). מהנתונים עולה כי ישנו שיעור גבוה יותר של דיווחים בגיל הרך ובייחוד בילדים מתחת לגיל שנה (U.S. Department of Health & Human Services, 2022).

על פי הנתונים של המועצה הלאומית לשלום הילד בישראל, בשנת 2020 היו 341,612 ילדים המצויים בסיכון ישיר ומשפחתי. בשנה זו הופנו כ-55,321 דיווחים חדשים על קטינים לטיפולם של עובדים סוציאליים לחוק נוער. סיבות הדיווח השכיחות בישראל בשנה זו הינן פגיעה פיזית (25%), הזנחה (21%) ופגיעה מינית (11%). מתוך דיווחים אלו 69% מהילדים נפגעו בידי אחראי מתוך המשפחה. לאורך השנים רואים מגמת עלייה משמעותית במספר הפניות לרווחה ובמספר הילדים המוכרים לשירותי הרווחה (המועצה לשלום הילד, 2021).

חרף המודעות הציבורית לתופעת הפגיעה בילדים, קיימים פערים רבים בידע וישנו קושי בחשיפת מקרי פגיעה (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016; ארזי ושות', 2017; Stoltenborgh et al., 2015). מתוך ממצאי המחקרים השונים עולה כי הנתונים הקיימים אודות תופעת הפגיעה בילדים אינם מייצגים את ממדי התופעה בכללותה, אלא רק את מקרי ה'קצה' אשר הגיעו לידיעת שירותי הרווחה (ארזי ושות', 2017; לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016; שמואלי, 2010). כמו כן, במחקר של פיפי ושותפיה (Pipe et al., 2007) עולה כי שלישי מתוך הילדים הנחקרים נמנעים מחשיפת הפגיעה, זאת גם במקרים בהם ישנן ראיות מוצקות על פגיעה במשפחה.

מדינות רבות אוספות נתונים על ממדי תופעת הפגיעה וההזנחה בקרב ילדים, על ידי מחקרים הנעשים כל כמה שנים ומתוך דיווחים של הרשויות. אולם, איסוף המידע לרוב אינו מקיף דיו ולעיתים אינו כולל סנכרון בין המערכות השונות הנוגעות לאיסוף המידע (ארזי ושות', 2017; Stoltenborgh et al., 2015). בישראל נאסף מידע זה על ידי הגופים השונים וביניהם משרד הרווחה על מסגרותיו השונות, המשרד לביטחון פנים ומשרד החינוך (ארזי ושות', 2017).

השלכות הפגיעה

חשיפה לאירועים טראומטיים בילדות מלווה אנשים בחייהם הבוגרים, זאת בשל ההשלכה העצומה של הפגיעה על ממדים שונים בחיי הילדים שנפגעו. בהיבט הפסיכולוגי, ילדים אלו, נוטים פעמים רבות להקטין את נקודת המבט אודות חומרת הפגיעה ואף להאשים את עצמם בפגיעה (Baker et al., 2016). טראומת הפגיעה משפיעה על היסודות הנפשיים שהילד מפתח ועל תהליכי ההתקשרות והאמון של הילד בסביבה (טיאנו, 2010; Zurbriggen et al., 2012) ומהווה גורם סיכון להתפתחות הפרעות פסיכיאטריות בבגרות כגון הפרעה דו-קוטבית, דיכאון ופוסט טראומה (Nemeroff, 2016). בנוסף, מחקרים הבחינו במרכזיות של פגיעה מינית בילדות כגורם כניסה של נשים למעגל הזנות, שימוש בסמים וסיכוי רב יותר להיאסר בגין עבירות (גור בוסתנאי וחובב, 2012; גרופר ושות', 2014). עוד עולה כי ישנה השפעה של הפגיעה וההזנחה שחווים הילדים על בניית מערכות

יחסים בחייהם הבוגרים, בתוך כך קשרים זוגיים כמו גם שחזור דפוסי פגיעה כלפי ילדיהם. למעשה, ניתן לראות השפעה משמעותית גם בממד התפקוד החברתי לאורך חייהם (הורוביץ וברבוי, 2013).

בישראל, קיימת חובת דיווח בכל הנוגע לפגיעה והזנחה בקטינים וחסרי ישע החלה על כל אזרח בכלל ועל אנשי מקצוע העובדים עם קטינים בפרט. במקרים בהם מתעורר חשד בדבר פגיעה בילד מתחת לגיל 14, הוא עשוי להיות מוכנה לחקירת ילדים בכדי ללמוד אודות הפגיעה. החוקר נדרש ברגישות ומקצועיות לעבוד על פי פרוטוקול מובנה, לדלות מידע אודות הפגיעה ולגבש עדות מוצקה ואמינה לפני בית המשפט (חוק העונשין, תשל"ז 1977, סעיף 368; Katz et al., 2020). במקביל להליך המשפטי, עובדת סוציאלית לחוק נוער מתכללת (מונח שגור בתחום מקצוע העבודה הסוציאלית המתייחס לריכוז עבודה במספר מישורים של עובדת סוציאלית לחוק נוער בנוגע לטיפול במקרים הכוללים צו בית משפט) את המקרה בו הגנת הילד נמצאת במוקד, תוך קבלת ההחלטה האם הילדים יכולים להישאר או לחזור למשפחות שלהם. בין היתר נלקחים בחשבון הסיכון אליו חשופים הילדים ומערכות היחסים בבית (זעירא ושות', Katz et al., 2020).

מדיניות משרד הרווחה בישראל מתייחסת למתן רב של מענים וסיוע אינטנסיבי להורים, בכדי לאפשר ככל הניתן להורים לגדל את ילדיהם בביתם ולכן השמה חוץ ביתית מתקיימת רק במקרי קצה. מדיניות זו לוקחת לכאורה בחשבון את ההשלכות מרחיקות הלכת של הוצאה חוץ ביתית על הילדים (דודזון ערד, 2016; פינצ'ובר ועטר-שוורץ, 2019). מתוך כך, נבנות בישראל תוכניות שמטרתן למנוע הוצאת ילדים למסגרת חוץ ביתית על ידי בניית תכנית שיקום אינטנסיבית המתמקדת בצרכי ההורים וטיפול בתוך הקהילה (המועצה לשלום הילד, 2019; ליבוביץ' ולב שדה, 2016). לדוגמה, תוכנית "משפחה מיטיבה", בה נבנית תכנית התערבות אינטנסיבית יחד עם ההורים הנמשכת לאורך שנה וחצי עד שנתיים (ליבוביץ' ולב שדה, 2016). אולם, במקרים בהם נשקפת סכנה לילד בביתו ולא ניתן להשאיר את הטיפול במסגרת הביתית, עשויה להתקבל החלטה להוצאת הילד מבית הוריו למסגרת חוץ-ביתית. תהליך ההשמה של ילדים במסגרת חוץ ביתית מתחיל על פי רוב בהחלטה המתקבלת בוועדה לתכנון וטיפול שמתקיימת במחלקה לשירותים חברתיים, בשיתוף משפחות המוצא ככל הניתן (זעירא ושות', 2012; יבלברג, 2013; פינצ'ובר ועטר-שוורץ, 2012; Baker et al., 2016).

השמה וסוגי מסגרות השמה חוץ ביתית

בישראל קיימות מסגרות שונות הנותנות מענה לילדים שחוו פגיעה בבתיהם. כמענה ראשוני מידי ישנן מסגרות חירום, אליהם לרוב מגיעים ילדים שנשקפת סכנה מיידית לחייהם ויש צורך במעטפת טיפולית רחבה ואבחון ראשוני של הילדים וצרכיהם. מסגרות אלו מהוות לרוב מענה ראשוני לילדים שנאלצו לצאת מבתיהם ללא התרעה מוקדמת. מדובר במסגרת זמנית אשר נועדה לאבחון, לטפל ולגבש המלצות למסגרת ארוכת טווח עבורם (בס ספקטור, 2012; קושר, 2020; Segal & Schwartz, 1987). בתוך כך ישנם מסגרות במודל משפחתי הכוללות משפחות אומנת חירום שהן למעשה משפחות אומנה המלוות על ידי צוות מקצועי וקולטות ילדים בטווח גילים רחב (קושר, 2020; Leloux-Opmeer et al., 2017; Hart et al., 2015). ישנם מרכזי חירום הנותנים שירות לילדים החל מהגיל הרך ועד לגיל 14, אשר בנויים לפי מודל פנימייתי וכוללים מעטפת רב מקצועית. על אף המודל, מדובר במסגרת קטנה אשר מיועדת להכיל עד 20 ילדים בכל רגע נתון. מסגרת זו כשמה כן היא, מהווה מסגרת חירום קצרת טווח ומיועדת לספק מענה ראשוני לטווח זמן של עד שלושה חודשים כשלב ביניים בתהליך ההשמה (בס ספקטור, 2012; Segal & Schwartz, 1987).

בתי מעבר הם שירות ייחודי לילדים בגיל הרך הסובלים מטראומות מתמשכות ומורכבות, והוצאו מבתייהם בעקבות מצבים קשים של התעללות, הזנחה ונטישה. הם מהווים מסגרות ביניים זמניות (לרוב עד שנה) המשמשת כתחנת מעבר בדרך להשמה חוץ ביתית ארוכת טווח לשם אבחון, טיפול וגיבוש תכנית טיפול להמשך. בתים אלו מהווים מסגרת ייחודית וקטנה הכוללת עד 15 ילדים בגילאי 10-2. לאור זאת, בתי המעבר נותנים מענה ייחודי ומקצועי לילדים שעברו פגיעה מורכבת והזנחה בגיל הרך. הצוות במסגרות אלו מורכבת מבעלי תפקידים רבים ובהם מנהל מסגרת, עובדת סוציאלית, מטפלים-מדריכים ומתנדבים קבועים (בנות ובני שירות) וצוות תחזוקה קבוע (קושר, 2020). מתוך הניסיון שנצבר בבתים מסוג זה, ניתן ללמוד על הקשר הייחודי עם הדמויות הטיפוליות כקשר מרפא המאפשר שיקום קשרים עם ההורים הביולוגיים או בניית קשרים חדשים עם הורים מאמצים בהתאם לתכנית ההמשך שנקבעת (פבר, 2007; קושר, 2020). בעקבות המדיניות החדשה של משרד הרווחה, לפיה יש להעדיף אומנת חירום על פני בתי מעבר, נסגרו כל בתי המעבר למעט "בית רעים" בירושלים שמפעילה עמותת בית לכל ילד.

מסגרות השמה לטווח ארוך מחולקות לרוב לשני סוגים בהם מסגרות פנימייה ומסגרות במודל משפחתי הכוללות משפחתונים ומשפחות אומנה. בישראל קיימות מסגרות פנימייה עוד מימי קום המדינה אשר שימשו את מיטב בני ובנות הנוער בארץ, כמו גם מסגרות ליתומים שורדי שואה. החל משנות ה-70 החלו מסגרות אלו לקלוט נוער

"טעון טיפוח" (דודזון ערד, 2016; קשתי ושות', 2008). כיום ישנם כפרי נוער ופנימיות חינוכיות רבים, בהם מתחנכים עולים חדשים ובני נוער שבחרו בכך או שמסגרת זו נבחרה עבורם על ידי הוריהם. זאת מתוך אמונה כי מסגרת הפנימיה תעשיר את עולמם ותתרום להתפתחותם (דודזון ערד, 2010; זעירא ושות', 2012).

משפחתונים בנייים כמודל של משפחה רחבה הכוללת זוג הורים, ילדיהם הביולוגיים ועד 12 ילדים שמושמים במשפחתון כמסגרת חוץ ביתית. המשפחתונים מלווים על ידי אנשי מקצוע על מנת לספק מעטפת טיפולית לילדים. מסגרת אומנה הינה משפחה בה הילד מתגורר ומהווה מסגרת השמה חוץ ביתית במדינות רבות ובהן ישראל. מחקרים מצאו כי מבחינה פסיכולוגית התפתחותית המסגרת המתאימה ביותר לילד, במידה ועליו להיות במסגרת מחוץ לבית הוריו, הינה מסגרת משפחתית כדוגמת אומנה. זו נמצאה כעדיפה על פני מסגרות פנימיטיות (בן-אריה, 2016; חוק אומנה לילדים, 2016; 2017; Leloux-Opmeer et al., 2017; Hart et al., 2015). אולם, מאחר ומסגרות פנימייה בארץ ותיקות ואינן מיועדות רק לאוכלוסיות של ילדים בסיכון, הורים רבים מעדיפים מסגרת זו על פני מסגרת של השמה במשפחת אומנה (ליבוביץ' ולב שדה, 2016; קשתי ושות', 2008). כך שהלכה למעשה ילדים המוצאים מביתם מוצאים עצמם על פי רוב במסגרות פנימיטיות לסוגיהן (דודזון ערד, 2010; המועצה לשלום הילד, 2019; זעירא ושות', 2012; ליבוביץ' ולב שדה, 2016).

רציונל ומטרת המחקר

מחקרים רבים עסקו בילדים שחוו פגיעה על ידי הוריהם והושמו במסגרות השמה חוץ-ביתית על רקע זה. מחקרים אלו מתמקדים בחוויות עמם התמודדו הילדים טרם ההוצאה ובזמן שהותם במסגרות החוץ ביתיות ובקשר עם ההורים הביולוגיים, על כל צורותיו ובמקרים מסוימים בהיעדרו. מתוך המחקרים עולה הכמיהה של הילדים להוריהם על אף הפגיעה. אולם, טרם נחקרה תפיסת האהבה של ילדים המצויים בהשמה חוץ-ביתית כלפי אותם הורים פוגעים. על כן, מטרת המחקר הנוכחי הייתה ללמוד מתוך חוויות הבוגרים ששהו בבתי מעבר בילדותם על רקע פגיעה והוצאה מהבית.

נוכח היעדר מחקר בתחום, המחקר הנוכחי מהווה מחקר גישוש אשר מטרתו המרכזית הייתה לבחון את תפיסותיהם וחוויותיהם של הבוגרים ביחס לאהבה. על מנת ללמוד את תפיסת האהבה של בוגרים אלו לאור חווית הפגיעה שחוו מהוריהם, ארבע שאלות מרכזיות הנחו את המחקר הנוכחי: כיצד מגדירים בוגרים את אהבתם להוריהם? מהי תפיסת האהבה של הבוגרים מצד אותם הורים בילדותם ובבגרות? כיצד חווים בוגרים אלו את הקשר עם הוריהם בילדות וגם בבגרות? וכיצד ההקשר של החיים בהוצאה חוץ ביתית עיצב את חייהם ותפיסותיהן בהקשר של אהבה?

שיטת המחקר

המחקר נערך באמצעות מתודולוגיה איכותנית במסגרתו נערך ניתוח תמתי.

מדגם

אוכלוסיית המחקר כללה בוגרות ובוגרי מסגרות חוץ ביתיות בישראל, מעל גיל 18, אשר נפגעו בילדותם על ידי הוריהם. במחקר רואיינו תשעה משתתפים, אשר מתוכם שבע נשים ושני גברים. טווח הגילים 18-52, כאשר מרבית המשתתפים בטווח של 18-25. כלל המשתתפים חוו פגיעה או הזנחה על ידי אמם, מקצתם חוו פגיעה או הזנחה גם על ידי אביהם. כלל המשתתפים במחקר שהו בבתי מעבר ובמסגרות מגוונות נוספות הכוללות משפחות קלט, פנימיות, משפחות אומנה, משפחות מארחות ושבעה מתוכם לבסוף אומצו. המחקר המקורי כלל 15 משתתפים, אך למטרת הדוח הנוכחי נתוחו נתונים רק של מי ששהה גם בבית מעבר.

איסוף הנתונים

גיוס המשתתפים נעשה על ידי דגימת נוחות דרך המדיה החברתית וואטסאפ ופייסבוק. כדי להבטיח גיוון של חוויות ותפיסות, נוסחו מודעות באמצעות מונחים כלליים והזמינו כל אדם מעל גיל 18 שחווה פגיעה או הזנחה מצד אחד או שני ההורים בילדותם ושהה במסגרות חוץ-ביתיות כלשהי.

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בראיון עומק חצי מובנה אשר אפשר לחוקרים ולמשתתפים לנהל דיאלוג בזמן אמת. הריאיון לווה במדריך ראיון אשר נכתב מראש וכלל בתוכו שאלות פתוחות. מיקום וזמן הריאיון נקבעו על פי בחירת המשתתפים, תוך שניתנה להם אפשרות לקיום הריאיון גם באמצעי וירטואלי דרך שימוש באפליקציית "זום", חמישה ראיונות התקיימו פרונטלית וארבעה ב"זום". כל זאת נעשה במטרה לאפשר למשתתפים סביבה מתאימה להם ככל הניתן וכזו השומרת על פרטיותם. הראיונות הוקלטו ותומללו במלואם תוך הסוואת פרטיהם המזהים של המשתתפים על מנת לאפשר להם אנונימיות.

ניתוח נתונים

ניתוח הנתונים נעשה בשיטת הניתוח התמטי על פי המתודה של בראון וקלארק (Braun & Clarke, 2006). שיטה זו משמשת לזיהוי, ניתוח ודיווח דפוסים בתוך המידע שנאסף. מידע זה מתגבש לכדי כתיבת דוח המבוסס על תפיסות, חוויות, משמעויות ומציאויות של משתתפי המחקר. מדובר בשיטת ניתוח נתונים גמישה, המתאימה לניתוח תוכן מתוך ראיונות עומק ומאפשרת לתאר את המידע באופן מפורט ועשיר, תוך התייחסות למורכבויות השונות.

סוגיות אתיות

המחקר קיבל אישור מטעם ועדת אתיקה של אוניברסיטת תל-אביב. משתתפי המחקר נחשפו לנושא המחקר עוד טרם הסכמתם להשתתף בו, והובהר להם כי הם אינם מחויבים להשיב על השאלות שהוצגו בפניהם. בנוסף, נעשתה שמירה על פרטיותם של המשתתפים באמצעות בחירת מקום הריאיון לפי רצונם. תמלול הראיונות נעשה בהסוואת פרטים מזיהוי של משתתפי המחקר, תוך שימוש בשמות בדויים על מנת לאפשר להם אנונימיות.

בכדי לקבל את הסכמתם של המשתתפים לקחת חלק במחקר, הובהר למשתתפים כי ההשתתפות במחקר היא על בסיס רצונם החופשי בלבד. משתתפי המחקר קיבלו הסבר על מטרת המחקר ומהלכו.

בניתוח התמטי שנעשה זהו ארבע תמות עיקריות בסיפוריהם של המשתתפים. התמה הראשונה מתארת זיכרונות של פגיעה שחוו בילדותם המוקדמת. הפגיעה שחוו וההוצאה מהבית הביולוגי על ידי שירותי ההגנה על הילד גרמו להם להרגיש כאובייקט. התמה השנייה מתארת את הדואליות של אהבה ופגיעה על ידי אותה דמות הורית. התמה השלישית מתארת את בתי המעבר כמקום בו נשבר מעגל ההחפצה והמשתתפים זכו לחוויות של אהבה באופן שמעצב את תפיסת האהבה שלהם עד היום. התמה הרביעית מתארת את הרצון לתיקון של המשתתפים דרך הורות מיטיבה לעומת ההורות שחוו ויצירת חוויות מיטיבות ומתקנות עבור ילדים אחרים שחוו פגיעה.

1. פגיעה והחפצה

המשתתפים תיארו פגיעה והזנחה שחוו בילדותם. הזנחה כללה מחסור במילוי צרכיהם הבסיסיים כמו אוכל והיגיינה. הפגיעה שחוו המשתתפים כללה נטישה, חשיפה לתכנים אלימים בהתנהגות אלימה ופגיעה מצד אמם וכלפיה ופגיעה פיזית שחוו. הפגיעות נחוות באמצעות כל החושים. הם שמעו את אמם צועקת עליהם, נאלצו לאכול אוכל חריף במיוחד כעונש, צפו בתוכן אלימים ונענשו בכאב פיזי. בנוסף, הם מצאו את עצמם בתפקיד הורי, מגינים על אמם בגיל צעיר.

חוויות הזנחה ופגיעה כללו בתוכן חוויות של החפצה. לא היה מי ששמע את קולם או ראה את צרכיהם. מיקה תיארה כיצד היא הייתה צריכה לטפל באמה במקום שאמה תטפל בה. היא הרגישה שהצרכים הבסיסיים שלה לא מסופקים:

אמא שלי היה לי מקרה איתה שהיא באה לקחת אותי מהגן והיא הייתה שיכורה והיא פשוט נפלה בכניסה של הגן והייתי צריכה להרים אותה. עכשיו למה שילדה תעשה את זה, כאילו למה אני אמורה להגיע למצב כזה? (מיקה).

החפצה במעבר למסגרת

המשתתפים תיארו את חוויית ההחפצה וחוסר הבחירה שלהם במהלך המעברים. דקלה מתארת את התהליך שנעשה לפני ההוצאה מהבית, השימוש בגוף שלישי ללא שם ובפעלים כלליים:

ואז הם באמת בדקו כמה חודשים וראו באמת שיש הזנחה ולא דואגים לנו ומסתובבים ברחובות, והחליטו להוציא אותנו לאימוץ סגור ואסור להיפגש איתנו עד גיל 18 (דקלה).

כך גם בדבריה של מילי נעשה שימוש במונח כללי "הרווחה", ללא שמות או פנים. והיא אומרת שגם אחיה הקטן הצטרף אחריה למעגל חוסר הבחירה.

אחרי זמן מסוים הרווחה התערבה והוציאו אותי מהבית, ואז נולד להם עוד ילד ולקחו אותו משם (מילי).

במהלך הריאיון של יעקב הוא מסכם תקופה של מעברים ונדודים, הוא מתאר איך הוא מועבר ממקום למקום, באופן שרירותי:

אני נולדתי ב... לאימא צעירה. היא מיד מסרה אותי לבית יתומים. בערך שנה אחרי זה עברתי למשפחה בירושלים, איתם הייתי בערך שנתיים עד שהם היו צריכים לחזור לארה"ב הם השאירו אותי כאן עם משפחה אחרת. הייתי איתם גם שנתיים. היה להם קושי לגדל אותי, ולא הצליחו למצוא לי מסגרת כי לא היו לי שום מסמכים. אז הם פנו למשרד הרווחה וסיפרו בעצם על מה שהיה עד אז, ובאו ולקחו אותי לבית הילדים (יעקב).

פירוק זהות בהוצאה

מסיפוריהם של המשתתפים עולה כי בשל היציאה מהבית נוצר פירוק של הזהות הראשונית, ובעקבותיה המשתתפים מעצבים את זהותם מחדש לאורך השנים במסגרות החוץ ביתיות. חוויה זו משמעותית עבורם, נשזרת בסיפור חייהם מילדות ועד בגרות, ונמצאת בדיאלוג מתמיד אצל המשתתפים בנוגע לשאלת הזהות בזיקה לחיפוש אחר אהבה.

כך למשל, עדה מתארת את ההשפעה של ההוצאה מביתה על עיצוב זהותה. היא משווה בין ילד שאיבד את אחד מהוריו לבין אובדן הבית שהיא חוותה. האובדן שלה כפול, הבית איננו וגם הניתוק מהסביבה אליה אתה שייך. עדה נאחזת בזיכרונותיה מהילדות המשמשים נדבך מרכזי בזהות שלה.

המציאות היא שכל המשפחה שלי כל החיים שלי נעלמו לי. עכשיו זה הכל. זה לא... כשילד מאבד הורה בגיל צעיר, זה נשאר חזקון אצלו. אבל יש לו את כל שאר הסביבה. הוא יודע מי הוא.

הוא יודע מה הזהות שלו. כל הזהות שלי ה... היו זיכרונות בראש שנאחזתי בהם. זהו. זה מה שהיה לי... אבל זה זיכרונות שבעבר, וככל שעבר זמן כבר התמונות מתחילות להיטשטש הפרצופים להיטשטש... זה היה ניסיון ממש חזק להיתפס בכל פיסת מידע. הכל (עדה).

נור שחוה תחושות דומות לעדה מספרת על היאחזות באלבום המוחשי ובמאגר הזיכרונות האישיים והמופשטים שמאוחסנים בתודעה. הם מלווים אותה מהבית ומהווים עדות ותוקף של שייכות בתקופה שהיא חווה בדידות ואי שייכות.

יש לי זיכרונות ויש לי גם אלבום תמונות מהם... כשאתה בין מעברים... לפני שאתה מגיע למשפחה שאתה מקובע אצלה... הדבר הכי חשוב מבחינתי זה שהילד ירגיש שיש מי שמסביבו.. שלא ירגיש לבד. זה נראה לי מה שהצליח באמת להחזיק אותי ולשמור עליי (נור).

בעקבות ההוצאה מהבית מתרחש שבר גדול בנוגע לזהות שהילדים נולדו עימה. הכניסה למשפחות ומסגרות חדשות יוצרת שינוי משמעותי בזהות שלהם, מרכיבים מסוימים נכפו עליהם ומתווים מחדש את חייהם.

האָבֶל היה כל כך גדול. ואני משתמשת במודע במילה אָבֶל. שאין מקום לשום ד... כאילו... איך אפשר להכיל אהבה, להכניס אהבה שהלב כל כך פצוע (בגרון חנוק מדמעות). אני איבדתי הכל. בשנייה. חוץ מאת השם שלי, את הזהות... הפנימית שלי, מי שידעתי שאני... ואת אחותי... איבדתי הכל (עדה).

2. דואליות של פגיעה ואהבה

ממצאי המחקר מספקים הצצה על תפיסת האהבה של הבוגרים והקשר שלה על חיפוש וגיבוש הזהות שלהם לאורך השנים. החיבור בין האהבה לזהות נשזר כחוט השני בנרטיבים של משתתפי המחקר אשר הוצאו מבית הוריהם למסגרות חוץ-ביתיות. המשתתפים תיארו חוויה של חיפוש אחר אהבה וכמיהה לאהבה מצד הוריהם או מצד דמויות משמעותיות במסגרות החוץ-ביתיות. זאת לצד חוויות מורכבות של שייכות וזרות, ותחושות נדודים. קיימת משמעות רבה לקשר עם ההורים לאורך השנים והנחת המוצא שעלתה במרבית הראיונות כי אהבה קיימת, גם במקום שבו חוו פגיעה.

כמיהה לאהבה מצד ההורים

רבים ממשתתפי המחקר שיתפו במחשבות שלהם על אמא וכמיהה אליה בזמן השהות במסגרות. הכמיהה לאם השפיעה עליהם באופן רגשי ותפקודי ובאה לידי ביטוי באופנים שונים בתקופת הילדות, בזמן השהות במסגרות.

הייתי כותבת לאמא שלי, מציירת ציורים ותולה את זה על החלון. אולי זה יגיע אליה איכשהו... תולה את זה על החלון, לא יודעת... שמלאכים יראו לה את זה... והייתי חושבת עליה המון ודואגת לה. כל הזמן חיכיתי לראות אותה. קיוויתי שהיא תהיה בחיים. הפחד הכי גדול שלי היה שהם לא יהיו בחיים. שאף אחד לא יהיה בחיים... הייתי מחפשת אותם (ליבת).

בנרטיבים זוהתה נאמנות שלהם לאמם בתקופה זו. כל זאת, כאשר במקביל הם נאחזו במחשבות על כך שאמא נלחמת עליהם. כך למשל תיארה עדה שהיא הרגישה שאמא נלחמה עליהן (עליה ועל אחותה שאומצה יחד איתה) ושחוויה זו גרמה לה להרגיש שהיא רצויה על ידי אמה:

הרגשתי שהיא תמיד נלחמה עלינו. כי אני זוכרת עובדים סוציאליים ובבתי משפט וכל זה והרגשתי שהיא תמיד נלחמה עלינו. גם כשנשלחנו לאימוץ ידענו שהיא רוצה אותנו (עדה).

מדבריה עולה נאמנות לאמא בתפיסה ובמחשבה וכמיהה שלה לחזור אליה. היא נתנה בדבריה מקום לפגיעה ואמרה שכילדה זה לא שינה לה שאמא פגעה בה, היא תמיד רצתה לחזור אליה:

הייתי בוכה כל הזמן, הייתי פשוט רוצה לחזור אליה. לא משנה שהיא פגעה בי, בתור ילד זה לא משנה. ילד רוצה את אמא (עדה).

במבט רטרוספקטיבי של המשתתפים, בנוגע לתפיסת אהבה בצל הפגיעה, מתוארת דואליות שחיה יחדיו. ההורה פוגע בי ובאותו זמן אוהב – הפגיעה לא מבטלת את אהבה, שניהם הולכים יחדיו. במילים פשוטות יעל מסמנת שאהבה ופגיעה של אימה לא סותרות אחת את השנייה.

זה תמיד היה לי ברור שהיא אוהבת אותי, היא פוגעת בי מאוד, ופגעה בי ביחד עם אהבה. זה לא שאלה של ספק בכלל. אף פעם (יעל).

3. בתי מעבר

מסגרות חוץ ביתיות כשמן כן הן, מגורים מחוץ לבית הביולוגי. הן תחליף לבית בו היו המשתתפים באופן טבעי היו אמורים לגדול בו, אך לא יכלו בגלל שנפגעו בביתם על ידי אלו שהיו אמורים להגן עליהם. הצורך ביציבות וביטחון באים לידי ביטוי ביתר שאת אחרי ההוצאה מהבית, ביחסים עם המסגרות החדשות שהילדים משתלבים בהן.

על אף שלא נשאלו באופן ישיר על אהבה שחוו בתוך המסגרות החוץ ביתיות, עלה באופן בולט מתוך דבריהם של מרבית המשתתפים חוויות של אהבה במסגרות. ניכר כי חוו אהבה מדמויות משמעותיות במסגרות וכי אהבה זו בלטה במיוחד במסגרות קטנות.

שבירת מעגל ההחפצה

הכניסה למסגרת מיטיבה כמו בתי מעבר מאפשרת שבירה של מעגל ההחפצה. כך למשל, תיארה דינה פער בין החוויה שלה בילדות המוקדמת כאובייקט שלא רואים אותה, לבין החוויה שלה כסובייקט בבית המעבר:

היה נורא פער כאילו בין החוויה שלי כילדה שלא רואים אותי לבין זה שפתאום מאוד רואים אותי ומאוד כאילו נותנים לי ייחודיות שלי וכאילו מאוד בחירה ומאוד מקום ... מן תחושה כזאת שיש לי יותר מקום ושאיכפת ממני ושמצבקים אותי ועוטפים אותי (דינה).

בתוך חוויות האהבה מתוך המסגרות בהם שיתפו הבוגרים, בלטה החוויה שלהם כסובייקט. הם פתאום הרגישו שיש להם מקום, הם יכלו להשמיע את קולם ולקבל תוקף לייחודיות שלהם. הם הרגישו שרואים אותם ונותנים להם מקום משלהם.

יעקב שיתף גם הוא בחוויה של סובייקט מתוך בית המעבר. הוא תיאר את יוסי, מנהל בית המעבר לשעבר, ככזה שסיפק הקשבה אמיתית לסיפור שסיפר כילד וראה את יעקב:

יוסי היה אחד מהאנשים עם הכישרון הכי גדול להסתכל על ילד לראות מה הוא עושה ורואה מה הילד מנסה לספר. זה כישרון (נטו, מאמין שבא א) עם ניסיון, ו-ב) כי יוסי הוא יוסי (יעקב).

עדה תיארה גם היא חוויה של סובייקט בבית מעבר. היא תיארה תחושה של חופש להיות מי שהיא וחופש פעולה והמון אהבה שקיבלה שם מהדמויות המטפלות:

היה שם המון המון אהבה (בית מעבר). נתנו לי להיות אני את יודעת... נתנו... היה איזה חופש כזה... חופש ליצירתיות, חופש פעולה, חופש... המון אהבה... הרגשתי עטופה באהבה (עדה).

מרבית המשתתפים שיתפו בחוויות משמעותיות של סובייקט בבתי המעבר. היה להם מקום משלהם, ראו אותם באמת, את הייחודיות, הצרכים והרצונות שלהם. הייתה להם לגיטימציה לבטא את עצמם והם קיבלו תוקף לתחושות ולמחשבות שלהם. הם קיבלו נראות, קולם נשמע, הם היו עטופים, רצויים ואהובים.

מאפיינים ייחודים למסגרות קטנות כבתי מעבר – יחס צוות: ילד

בתוך השיח עם משתתפי המחקר, בלטה במיוחד התייחסותם של המשתתפים למסגרות קטנות, כגון בתי מעבר, בהם קיים יחס גבוה בין אנשי הצוות לילדים, המאפשר קשר קרוב עם. הם שיתפו בחוויות של אהבה ונראות בבתי המעבר, על ידי דמויות מטפלות שונות, בעיקרן המנהל, אם הבית ובייחוד המטפלת האישית שהוצמדה לכל ילד. דרך החוויה של דינה עם המעבר בין המסגרות, בולטות הייחודיות של בתי המעבר והמשמעות שמקנים לה הבוגרים גם שנים רבות אחרי השהות שם.

היינו בבית הילדים (בית מעבר) שנתיים ומשם עברנו לפנימייה. זה היה מעבר מוזר מאוד. אני זוכרת את עצמי כאילו אבודה פתאום. כאילו ממקום מבית כזה נורא קטן של 12 ילדים וכל כך עטופה וכל הזמן אנשים וכאילו היה לי את המטפלת האישית שלי ומן משהו מאוד... אתה מכיר את המנהלת, כאילו משהו מאוד קטן ו... ומחבק למן משהו ענק, אתה לא מכיר אף אחד, מלא גדולים, כאילו אני זוכרת את עצמי כזה... את פיצית שמה פתאום. כזה... לא... לא... אין לי למי לגשת. כל כך... כאילו מלא אנשי צוות, אבל כולם מפוזרים כזה (דינה).

דינה מתארת איך הגודל הפיזי של הפנימייה הטיפולית יצר אצלה תחושת זרות ובלאגן. המסגרת מכילה כמות רבה של ילדים ומספר רב של דמויות בוגרות. מדבריה עולה חווית המולה ואי סדר כמו רחוב סואן שהולכים בו לאיבוד.

מאפיינים ייחודים למסגרות קטנות כבתי מעבר – מטפלת אישית

בבית המעבר נהגו לחבר לכל ילד מטפלת אישית. חלק מהמשתתפים שיתפו בזיכרונות מהמטפלת האישית והזמן המשותף שלהם. יעקב תיאר את החוויה בבית המעבר בכך שהרגיש עטוף על ידי אנשי הצוות שטיפלו בו ומתוך כך התייחס

לחווית האהבה שלו על ידי הצוות. יעקב תיאר תחושה של ביטחון ושהרגיש עטוף בבית המעבר. גם הוא התייחס למטפלות כדמויות משמעותיות:

נראה לי זו הייתה התקופה הכי טובה בילדות שלי. שם מקום מאוד עוטף מאוד בטוח... המטפלות היו מדהימות. היו לי שתי מטפלות אישיות שבאמת השרישו בי המון תכונות שעדיין קיימות (יעקב)

גם ליבת התייחסה למטפלת האישית בבית המעבר. היא תיארה קשר משמעותי ואף תהליך התקשרות שלה כלפי המטפלת. היא הסבירה את חרדת הנטישה שלה ככזו שנבעה מהפרידה מהמדריכה, ולא מהוריה.

כשאמרו לי שמצאו לי משפחה ומחר אני עוזבת כאילו. כאילו אמרו לי את זה כבר לפני אבל כשזה הגיע למצב שמחר אני עוזבת אז היא סיפרה לי שכל הלילה בכיתי ולא רציתי ללכת. כן היה תהליך היקשרות רציני. תקשיבי היא הייתה איתי שנה שנתיים (ליבת).

מאפיינים ייחודים למסגרות קטנות כבתי מעבר – מפגשים אחד על אחד

משתתפי המחקר שיתפו בזיכרונות מהזמן המשותף שלהם עם המטפלת האישית כחוויות של אהבה שמלוות אותם בזכרונם עד היום. כך למשל, שיתפה דינה בזיכרון ממנהג שנקרא "ערב הישארות". במסגרת מנהג זה היא נשארה ערה מאוחר יותר משאר הילדים בכדי לבלות עם המטפלת האישית שלה. היא תיארה זאת עם חיוך שנסוך על פניה וניכר כי זוהי חוויה משמעותית שמלווה אותה עד היום:

הייתה את המטפלת האישית שכאילו מאוד נותן לך את המקום שלך ויש מישהו שהוא שלך ויש יציאות אישיות ואת הזמן שהוא רק שלנו וכזה והיה ערב הישארות שזה אחד הדברים שאני הכי אוהבת שזה... ערב שאתה נשאר קצת יותר מאוחר ער... אני זוכרת את עצמי איזה פעם אחת כזה יושבת כזה על השיש עם אחת המטפלות וכזה עושות לנו איזה שוק... כאילו מן משהו כזה כיפי כזה שנותנים לך כזה (דינה).

4. תיקון כחלק מגיבוש הזהות

במסגרת ממצא זה נבחן משמעויות של המשתתפים המתארים חוויות של תיקון בתור אנשים בוגרים. התיקון נובע מחוויות הילדות שכללו פגיעה מצד ההורה והוצאה מהבית אל הלא נודע וכחלק מגיבוש הזהות של המשתתפים. התיקון מתבטא בשני מישורים עיקריים. תיקון של חווית ההורות שהייתה להם ורצון לייצר הורות אחרת עבור ילדיהם ותיקון מול העולם, מתוך החיים והמסע שעברו, עזרה לילדים שמתמודדים עם אותן חוויות קשות.

הורות כחויית תיקון

תהליך התיקון ההורי מבטא מרכיב משמעותי בעיצוב הזהות של המשתתפים. כחלק מתהליך התיקון הם הדגישו את משמעות תיקון חוויות ההורות שלהם, בין אם הם הורים ובין אם לא. לצד זה חלק מהמשתתפים ביטאו חששות ופחדים שמא ישחזרו את החוויות השליליות אותם עברו. חלק מהמשתתפים תופסים את הטראומות שעברו בילדותם כפוטנציאל לשינוי בנוגע להתנהגותם כהורים והתייחסותם לילדיהם. דקלה מתארת איך מה שחווה יוכל להיות כלי עבורה.

אני יודעת שכן אהיה בלחץ להיות אימא טובה, ואני יודעת שאתרגש כשהם יהיו בגיל שאני הייתי (כאשר יצאה מהבית), אני לחילופין אהיה איתם ואראה להם דברים ואלמד אותם, אני יודעת שזה נורא ירגש אותי, אבל ברור שזה ילחץ. אבל אני כן מקווה שאתן להם הכי טוב, שאבין אותם בגלל הדברים שעברתי אולי אצליח לראות דברים שבדרך כלל לא רואים (דקלה).

תיקון מול העולם

היבט נוסף בתהליך התיקון בא לידי ביטוי אצל חלק מהמשתתפים, בהרחבתו לא רק כלפי עצמם אלא גם כלפי העולם. הם חשים אחריות כלפי ילדים שמתמודדים עם חוויות דומות שהיו להם, כלפי בתי המעבר, משפחות אומנה, מסגרות השמה נוספות וכלפי משפחות מאמצות. מחויבות זו מובילה אותם למספר סוגי פעולה.

המילים של ליבת מתארות הבנה שמתחדדת לה ככל שהיא מדברת על סיפור חייה – היא יכולה להשתמש בניסיון החיים שלה בשביל להיטיב עם ילדים ומשפחות הנמצאות במצבי חיים שהיא חווה בעצמה. אכן, ליבת בחרה לעסוק בעבודה סוציאלית והתחנה הראשונה שלה כאשר מקצוע הייתה הנחיית משפחות אומנה.

זה ממש גורם לי לרצות לעבוד בתחום. כל פעם שאני מדברת על זה אני אומרת אולי אני צריכה ללוות משפחות, מרגיש שיש לי מלא מה לתת להורים שרוצים לעשות את התהליך, שרוצים לעשות את זה נכון. כן. לעזור להם להבין מה הילד צריך (ליבת).

יעקב, חזר במהלך השירות הלאומי לבית הילדים בו שהה כילד, ולאחר מכן המשיך לעבוד שם בתור מדריך. הוא מתאר את הרצון לעזור לאחרים כתחושת ייעוד שיש לו בחיים, ולמעשה הופכת להיות חלק מהזהות שלו כאדם בוגר. כמו ליבת, גם הוא מכיר ביכולות שפיתח עקב חוויות הילדות, ומתוך כך מתעצמת בו התחושה שהוא יכול להעניק ולהתחבר לילדים שהוצאו מביתם, מתוך המקום האישי.

לי זה לא נכון להיות בעולם הזה ולא לעזור לאנשים שצריכים עזרה כרגע... באתי ממקום של רצון להחזיר למקום שנתן לי כל כך הרבה. והמשכתי לקבל עוד הרבה. פשוט הרגשתי מחובר לילדים בצורה מאוד חזקה... אבל מה שכן היה שונה זו ההבנה שלי, אז ממקום כזה שילד מספר לי חוויה מהביקור עם הבית הקודם או חלום שחלם, יכולתי להבין כי היו לי מקרים דומים או כמעט זהים. אני יכול להבין את העוצמה של הרגע, ואיזה רגע, ואת הבלבול המטורף שקורה (יעקב).

מסרים של אהבה

כאשר המשתתפים נשאלו האם ישנם מסרים שירצו להעביר הלאה. רוב המשתתפים בחרו לשתף בתובנות מניסיונם, ולהעביר מסרים לבעלי מקצוע בתחום חוק נוער בכלל ולבעלי תפקידים במסגרות חוץ ביתיות בפרט. הם התייחסו בדבריהם לתהליך שילדים עוברים בהשמה ובזמן השהות במסגרות וההתמודדויות המורכבות השונות. המשתתפים תיארו את הטיפול והליווי שילדים זקוקים לו בתוך התהליך שתואר. רבים מהם התמקדו בסיפוק אהבה כצורך מהותי בחייהם והתאמה של מסגרות שיספקו צרכים אלו באופן הולם.

בדבריה של ליבת היא התייחסה לכך שלכל ילד יש צורך שונה, והעבירה מסר למטפלים לזהות את הצורך הייחודי של כל ילד וסיפוק צורך זה באופן מותאם אישית. בנוסף, היא התייחסה לסיפוק אהבה באופן שמדויק עבור כל ילד, מתוך הנחה שכל אחד זקוק לביטוי שונה של האהבה:

אחד הדברים שחשובים בשביל לספק אהבה זה באמת להבין מה הצורך של הילד. איך הוא רואה אהבה... כל אחד רואה אהבה בצורה אחרת. יש כאלו שצריכים אהבה דרך מתנות, יש כאלו שצריכים שיפנו בשבילם זמן, יש כאלו שצריכים שיתנו להם אהבה ומגע. כל מיני סוגים של אהבה... לבדוק מה הצורך של הילד איך הוא רואה אהבה כרגע, איך הוא צריך אותה... זה הדבר הכי הכי בסיסי והכי ראשוני. כולנו מחפשים אהבה. אני חושבת שצריך לעבוד מאוד קשה בשביל לתקן את זה אצל ילדים שעברו טראומות כאלו ואחרות. צריך לתת להם את ההרגשה שאהבה קיימת. יש לה כל מיני צורות (ליבת).

מטרת מחקר זה הייתה ללמוד את תפיסת האהבה של בוגרים להוריהם שמהם חוו פגיעה בילדות ושהו במסגרות השמה חוץ ביתית. במסגרת המחקר רואיינו תשעה משתתפים שחוו פגיעה בילדותם על ידי הוריהם ושהו במסגרות חוץ ביתיות בישראל ובתוך כך בבתי מעבר. מתוך התבוננות בסקירת הספרות, ניכר שתחום זה טרם נחקר. במחקר זה עלה מתוך הנרטיבים של משתתפי המחקר תפיסתם ביחס לאהבה, בנוגע לדמויות ההוריות בחייהם. אולם, באופן מפתיע, מרבית דבריהם בנוגע לאהבה, עסק באופן בו תפיסתם את האהבה עוצבה דווקא בתוך המסגרות החוץ ביתיות ובייחוד בבתי המעבר בתוך קשרים עם דמויות מטפלות משמעותיות. על אף שמוקד המחקר הוסבר למשתתפי המחקר כתפיסת אהבה בין הורים וילדים, ועל אף שלא נשאלו באופן ישיר על תפיסת אהבה במסגרות כלל, המשתתפים דיברו על אהבה בעיקר מתוך חוויותיהם במסגרות ובייחוד בבתי המעבר. הם שיתפו במרכיבים של נראות, וסיפוק הצורך באהבה באופנים שונים, המדויקים ומותאמים עבור כל ילד.

במחקר הנוכחי שיתפו משתתפי המחקר כי אהבה היא צורך בסיסי אשר מקבל ביטוי באופן שונה עבור כל ילד, כך שסיפוק הצורך באהבה מתבטא באופן שבו כל ילד תופס את האהבה והביטויים שלה. מהממצאים עולה כי משתתפי המחקר הדגישו את הצורך של ילדים לחוות אהבה דרך החושים השונים. ישנו צורך לשמוע את הדמויות המשמעותיות מבטאות את אהבתם אליהם במילים, הרגשה פיזית של ביטויי אהבה דרך מגע, חיבוקים וחום, ולחזות במחוות חומריות של רכישת מתנות ומימון צרכיהם השונים. מתוך כך, עולה הצורך האישי השונה של כל ילד לחוות ביטויים של האהבה בצורה שונה, מותאמת ומדויקת עבור כל אחד באופן אישי. על האהבה לספק את צרכי הילדים החל מסיפוק צרכים בסיסיים כמו אוכל וביגוד, ועד לפיתוח כישורים ומתן מקום לביטוי עצמי של כישרונות ומיומנויות ייחודיים של כל אחד ואחת.

ביטויי אהבה כמו אלו ניתן למצוא בממצאי מחקרי עבר, המתייחסים לתפיסת אהבה בין הורים לילדים שלא חוו פגיעה. במחקרים אלו עלה סיפוק הצורך באהבה באופנים שונים בסיפוק צרכיהם הבסיסיים והחומריים, כמו זמן איכות, הפגנת חיבה ומגע פיזי. נמצאו הבדלים בתפיסה בין קבוצות גיל שונות של הילדים ובאופן בו הם חווים אהבה מהאם ומהאב (Hei & David, 2018; Klein, 1989; Sabey et al., 2018). אולם במחקר הנוכחי, כל אלו מתארים את החוויות של המשתתפים בזמן שהותם בבתי מעבר. כך שניתן ללמוד על האופן בו דמויות משמעותיות בבתי המעבר סיפקו את הצורך האישי של כל ילד באהבה באופן שמותאם ומדויק עבור כל אחד ואחת.

מעבר להיותה של המסגרת החוץ ביתית מסגרת שאמורה להפסיק את מעגל הפגיעה ולהגן על הילד. אנו מגלים בנרטיבים של משתתפי המחקר, פונקציה נוספת שסיפק עבורם בית המעבר, והיא שבירת מעגל ההחפצה שחוו משתתפי המחקר בפגיעה שחוו מהוריהם וגילום של חיים כסובייקט וקבלת יחס אישי. טלמון וקרני (Talmon & Karni, 2021) מצאו כי חוויות של פגיעה מכילות חוויות של החפצה בכך שהילד הינו כלי בידי הפוגע. מתוך חוויות אלה ילדים עלולים לפתח החפצה עצמית באופן שבו הם אינם מכירים ברצונותיהם ומאוייהם. יש לציין כי היציאה מן הבית והמעברים בין המסגרות השונות הן חלק בלתי נפרד מחוויית האובייקט בכך שמחליטים עבור הילדים היכן יגדלו, איך, מתי ולאן יעברו. למעשה חוויית המעברים היא חלק בלתי נפרד מחווייה של החפצה של ילדים במעבר אל מסגרת חוץ ביתית, ופעמים רבות מעברים נוספים שחווים בין מסגרות שונות לאורך חייהם. אף על פי כן, משתתפי המחקר הדגישו בנרטיבים שלהם כי בתוך בתי המעבר הם חווים תיקון לחווייה זו ובכך שבירה של מעגל ההחפצה ויצירת חוויות חדשות של סובייקט.

מתוך הנרטיבים של הבוגרים עלה כי בבתי המעבר הם הרגישו כי ראו אותם כסובייקט ובהתאם לכך הם קיבלו יחס אישי ומדויק ככל הניתן. הבוגרים שיתפו בחוויות בהם ראו אותם, נתנו להם מקום ובילו איתם זמן אישי. מתוך כך הם חוו אהבה על ביטוייה השונים באופן שדייק את האהבה לכל ילד. בתוך כך, בלט הצורך ביחס אישי ממטפלים במסגרות, שכולל זמן בלוי והתייחסות לרצון ולצורך של כל ילד. בחוויות בהן שיתפו הבוגרים, עלו סיפורים רבים הנוגעים לחוויות של נראות וייחודיות של כל ילד. בכך ניתנה להם ההזדמנות לשבירת מעגל ההחפצה ולשיקום האופן בו הם נתפסים על ידי אחרים, ובעקבות כך ההכרה שלהם בייחודיותם ובהיותם סובייקט. הנראות שלהם כסובייקט בעקבות הזמן האישי שבילו עם הדמויות המטפלות, הדאגה הכנה שקיבלו וראיית המטפלים אותם על כישרונותיהם ויכולותיהם, היוו חלק מרכזי בחווייה שלהם כאהבים ואף ביצירת בסיס להתקשרות בטוחה כפי שיתואר בהמשך (Sulimani-Aidan, 2016).

חשוב לציין כי בתוך חוויות אלו של אהבה וסובייקט במסגרות, בלטו במיוחד סיפורים אודות חוויות של אהבה ונראות בבתי המעבר, על ידי דמויות מטפלות שונות, בעיקרן המנהל, אם הבית ובייחוד המטפלת האישית שהוצמדה לכל ילד. חלק אף תיארו את המטפלת האישית כדמות התקשרות שהיוותה בסיס בטוח עבורם והחוויות עמה הן חלק משמעותי בעיצוב האופן בו הם תופסים אהבה בין הורים וילדים.

בית מעבר הינה מסגרת ייחודית וקטנה שכוללת עד 15 ילדים בגיל הרך ובילדות המוקדמת. מדובר במסגרת שבנויה כמודל ביתי מבחינת נראות המקום, כמות הילדים ומתוך דגש על אווירה אוהבת חמה ואינטימית אותה יוצרים צוות גדול ורב מקצועי

של עובדים ומתנדבים אשר נמצאים במקום יום ולילה במשמרות ומספקים סביבה טיפולית. כפי שתיארו המשתתפים, לכל ילד יש מטפל אישי שצמוד אליו אשר מהווה דמות משמעותית עבורם שממלאת את הצורך באהבה ופעמים רבות אף מהווה דמות התקשרות עבורם (קושר, 2020).

מחקר זה מלמד על החשיבות וההצלחה של בתי המעבר ועל המשמעות עבור הילדים של מסגרות טיפוליות קטנות במודל ביתי. בתי המעבר נמצאים בשנים האחרונות בתהליך הכחדה בארץ (קושר, 2020). ולאור הממצאים שעלו במחקר הנוכחי, ניתן ללמוד כי סגירתם אינה בהכרח מהלך נכון ומיטיב עבור הילדים הזקוקים למסגרות ייחודיות אלה.

בספרות ניתן למצוא התייחסות להגדרה של אהבה כעמדה קוגניטיבית, התנהגותית ורגשית כלפי אחר משמעותי שמהווה בין היתר מקור לתמיכה, ביטחון וטיפול ואף תלות לשם תחושת ביטחון ואכפתיות (Peterson & Seligman, 2004). מדברי המשתתפים עולה הגדרה זו של האהבה באופן בו הם חוו דמויות משמעותיות בבית המעבר וניכר כי חוויות אלו מהוות בסיס לעיצוב תפיסת האהבה שלהם בכלל, ובתפיסת האהבה שלהם בין הורים וילדים בפרט. למעשה, עוצמת האהבה שחוו מדמויות משמעותיות בבתי המעבר כפי שהתייחסו אליה משתתפי המחקר, הובילה אותם לשיח על הגדרתם את האהבה.

בניסיון ללמוד כיצד מגדירים הבוגרים מהי אהבה של הורה לילד, בלטה תפיסת ההגנה כמגדירה אהבה זו. המשתתפים התייחסו להגנה כצורך בסיסי שכל ילד זקוק לו ובמקביל הגדירו גם את האהבה כצורך בסיסי עבור כל ילד. אך כאמור חוויות אלו סופקו לרוב על ידי דמויות משמעותיות במסגרות השונות ובאופן בולט בבתי המעבר. למעשה, המשמעות היא שדמויות משמעותיות במסגרות השמה חוץ ביתיות, בכוחן לשבור את הרצף בין פגיעה והחפצה לבין התייחסות לסובייקט ואהבה. ניתן לבחון על רקע דברים אלו מה בין דמויות התקשרות הוריות לדמויות חדשות שמהוות פעמים רבות דמות התקשרות עבור ילדים אלו (Keller & Chaudhary, 2017; Sulimani- Aidan, 2016).

ממצאי המחקר עולה כי המשתתפים הקנו חשיבות רבה בתפיסתם ביחס לאהבה הן באשר למקום של ההורים בחייהם והן באשר לקשרים עם הדמויות המטפלות במסגרות החוץ-ביתיות השונות ובאופן בולט לדמויות מיטיבות בבתי המעבר. בתוך כך, המשתתפים היו עסוקים במשמעות של קשר דם ביחס לתפיסת האהבה בין הורים לילדים. עבור חלק מהמשתתפים אהבת ההורה נובעת מהקשר הביולוגי שיש בין הורה לילד. המשתתפים מסמנים אהבה זו כדבר טבעי ומנכיחים את קיומה לצד

הפגיעה. משתתפים אחרים מאתגרים תפיסה זו, הם מתארים את האהבה שחוו בבתי המעבר ובמסגרות נוספות ככזו שאינה תלויה בקשר דם. עבורם אהבה אינה תולדה של רגע מכונן אלא תהליך מתמשך.

מהנרטיבים של הבוגרים עלתה באופן נרחב המשמעות הגדולה של בתי המעבר. הם חוו חוויות של אהבה ונראות ותחושה שרואים בהם סובייקטים. הקשרים שנוצרו בין המשתתפים עם דמויות מיטיבות במסגרות חוץ-ביתיות מהווים נדבך נוסף בתפיסת האהבה שלהם בין הורים לילדים. חלק מהדמויות המשמעותיות משמשות דמויות התקשרות עבור הילדים, ובכלל קשרים בין אישיים אלו משפיעים על תהליך עיצוב הזהות שלהם. חשיבות הדמויות האלו מתבטאת גם בתהליך החיפוש אחריהן שנים לאחר שהמשתתפים שהו בבתי המעבר. תהליך החיפוש דומה לתיאור החיפוש של חלק מהמשתתפים אחר אימם, והם מתארים תחושת אהבה ושייכות שחוו מדמויות הוריות אלו. בממצאים בלט המקום המשמעותי של מטפלות במסגרות טיפוליות כמו בתי מעבר והתייחסות אליהן כאל דמות אימהית.

בספרות ניתן למצוא התקשרות של ילדים להוריהם ובייחוד לאמם, מתוך תפיסה שהאם הינה דמות מטפלת עיקרית עבור הילדים. במקרים בהם חוו הילדים פגיעה והזנחה על ידי הוריהם, ניתן לזהות דפוסי התקשרות לא בטוחים שנרכשו, אשר פעמים רבות הינן בעלות השלכות ארוכות טווח על ילדים אלו ועל יכולתם ליצור קשרים מיטיבים גם בבגרותם (Ainsworth, 1978; Bowlby, 1969; Van Der Kolk, 2005). אך מה קורה כאשר ילדים אלו שוהים במסגרות חוץ ביתיות ונמצאים בקשר מיטיב עם דמויות מטפלות? האם דמויות אלו יכולות להוות דמות התקשרות בטוחה עבורם? האם בכוחן לסייע לילדים לרכוש דפוס התקשרות בטוחה?

בנט ושותפיה (Bennett et al., 2017) חקרו מגוון התקשרויות כפי שמתעצבות מבחינה נוירולוגית בהקשרים תרבותיים שונים, ובעיקרן תרבויות בהן לילדים דמויות מטפלות שונות כדמות מטפל עיקרי. הם מתארים מודל, אותו הם מכנים "הדבק הגמיש" (Flexible Glue). לפי מודל זה, תהליך התקשרות בין תינוק למטפל מתחזק ומתייצב לאורך זמן, אך הדבק אינו מקובע ונתון לשינויים לאורך החיים. הדבק, אשר מייצג את ההתקשרות, חיוני להישרדותו של התינוק. מודל זה יכול ללמד אותנו על התהליכים שהבוגרים תיארו בפנינו במהלך הראיונות. מודל זה מסביר כי ילדים מספיק חכמים והישרדותיים בכדי למצוא דמויות התקשרות והם עושים זאת גם בתוך מסגרות. הצורך ההישרדותי בהתקשרות הביא אותם ליצירתה של התקשרות עם דמויות מטפלות משמעותיות. בזכות היכולת ליצור התקשרות חדשה ושונה מבעבר. לפי מודל "הדבק הגמיש", הם הצליחו לרכוש התקשרות חדשה ובטוחה. כך, מתוך צורך הישרדותי, מוצאים הילדים במסגרות דמות התקשרות. לכן, בבתי המעבר,

מעבר לסיפוק צרכים בסיסיים, חומריים והגנה, זהו מקום בו הילדים מוצאים דמויות משמעותיות, שאמנם מלוות אותם לפרק זמן מוגבל, אך מותירות חותם משמעותי בבניית בסיס התקשרות ותפיסות אהבה של הילדים לאורך חייהם עד הבגרות.

חוויה מיטיבה זו במסגרת ההוצאות החוץ ביתיות קיבלה ביטוי גם בממצאי הועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעות מיניות בתקופת הילדות. מדוח הועדה עולה כי ניכר שקשר קרוב עם דמויות משמעותיות, מהווה נדבך משמעותי בשבירת מעגל הפגיעה ותחילת תהליך השיקום עוד בתקופת הילדות. בכוחן של דמויות משמעותיות מיטיבות, כפי שתיארו המשתתפים בבתי המעבר, להוות בסיס לשיקום ועיצוב מחדש של האופן בו המשתתפים תופסים ומגדירים את האהבה (דוח הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לפגיעה מינית בתקופת הילדות, Keller & Chaudhary, ;2021, Sulimani-Aidan, 2016).

השלכות המחקר

במחקר בלטו במיוחד חוויות של אהבה וסובייקט מתוך המסגרות החוץ ביתיות. חוויות אלו נמצאות בבסיס תפיסת האהבה בין הורים וילדים כפי שהגדירו משתתפי המחקר. ניכר כי בכוחן של המסגרות השונות והמשפחות המאמצות להוות גורם בתהליך של צמיחה, בניית עצמיות ייחודיות של ילדים שחוו פגיעה. בנוסף, בכוחן של דמויות משמעותיות לסייע ברכישה מחדש של דפוסי התקשרות בריאים.

במפגשים עם המשתתפים למדנו על אהבה מכיוון שונה מזה שחיפשנו. גילינו אהבה על צורתיה השונות בתוך המסגרות החוץ ביתיות. למדנו על הכוח של אדם, עם לב לאהוב ועיניים לראות ולשמוע באמת את הילדים וצרכיהם, לספק אהבה ולקחת חלק בבניה של תפיסות אהבה מיטיבות בקרבם. בכוחנו ללמד ילדים שאהבה קיימת, באופן מיטיב ומדויק עבור כל אחד ואחת מהם.

אל תוותרו. באמת. לא לוותר... זה משתלם, זה משתלם בסוף לכולם. הדרך היא קשה לפעמים ומלאה את יודעת בכל מיני מכשולים... אבל אתם עוד תהנו מהעבודה הזאת... כשממשיכים ולא מוותרים על הילד שלך עובדים איתו ועושים איתו את כל ה... באמת, הם לקחו אותי לפסיכולוגית לאומניות ועשו כל מה שצריך בשביל לאחות קצת את הפצעים... נראה לי עזה המסר שלי. ותאהבו, תאהבו, תקבלו אותם כמו שהם, כי הילדים האלה עברו את יודעת הם מגיעים כבר דף שהוא כבר די מקושקש, זה לא דף לבן שמגיע (סיגל).

המחקר הנוכחי מצביע על הייחודיות של מסגרות טיפוליות כמודל בתי מעבר ומשפחתונים, מסגרות אשר כוללות יחס גדול של צוות טיפולי לכל ילד. מסגרות רבות מסוג זה נסגרו בשנים האחרונות. יתכן והמחקר הנוכחי יזמין בחינה נוספת של מסגרות אלו, על ייחודיותן וחיוניותן עבור ילדים שהוצאו מבתיים על רקע פגיעה שחוו.

במחקר בלטה המשמעות הרבה בקשרים שנוצרו בין הילדים לדמויות מיטיבות במסגרות החוץ-ביתיות. המשתתפים חוו את חלקן כדמויות הוריות שכללו תהליך התקשרות ותיארו חוויות של אהבה מצדם. ניכר כי ביכולתן של המסגרות השונות לתרום להתפתחות הנפשית של ילדים אלו והן גם מהוות חלק משמעותי בעיצוב הזהות של המשתתפים. על כן, קיימת חשיבות בהתאמת המסגרות עבור צורכי הילדים וקיום של מגוון מסגרות חוץ-ביתיות: משפחתית, קבוצתית או פנימייתית

היכולות לתת מענים שונים בשלבים שונים. זאת בניגוד למגמה הקיימת בשנים האחרונות לצמצם מסגרות השמה קבוצתיות וסגירה של בתי מעבר אשר מהווים מסגרות ייחודיות וחשובות.

בנוסף, שילובם של בוגרי מסגרות חוץ-ביתיות כחלק מפרקטיקה של מדיניות הוא בעל פוטנציאל להרחיב את השותפות ולאטגר את התפיסה הרווחת בנוגע למקבלי שירותי הרווחה. חוויותיהם וניסיונם יכולים לשמש הן כידע והן כפרקטיקה עבור ילדים השוהים במסגרות חוץ-ביתיות, שלא ניתן להשיג בדרכים המקובלות. שותפות זו מיטיבה באופן רב ממדי – עבור בוגרי המסגרות, הילדים הנמצאים כעת במסגרות חוץ-ביתיות והעובדים הסוציאליים.

סיכום

המחקר הנוכחי תר אחר אהבה במקום של פגיעה, מתוך תפיסותיהם של בוגרי מסגרות חוץ ביתיות שחוו פגיעה מהוריהם בילדותם. מטרת המחקר הייתה ללמוד אודות אהבה בבית הביולוגי ובקשר עם אמם ואביהם. אולם, במפגשים עם המשתתפים תפיסת האהבה שלהם בין הורים וילדים על צורותיה השונות, נלמדה מתוך חוויותיהם במסגרות החוץ ביתיות ובאופן בולט בבתי המעבר בהם שהו. ניתן ללמוד מהמחקר על כוחן של דמויות משמעותיות לשבור את מעגל ההחפצה ולספק אהבה מותאמת אישית וחוויה של סובייקט עבור ילדים שחוו פגיעה. בכוחן של דמויות אלו ללמד ילדים שאהבה קיימת, באופן מיטיב ומדויק עבור כל אחד ואחת מהם. כפי שליבת היטיבה לתאר בדבריה:

כולנו מחפשים אהבה. ואני חושבת שצריך לעבוד מאוד קשה בשביל לתקן את זה אצל ילדים שעברו טראומות כאלו ואחרות. צריך לתת להם את ההרגשה שאהבה קיימת. יש לה כל מיני צורות (ליבת).

רשימת מקורות

- אבן שושן, א'. (1988). המילון העברי המרוכז. קרית-ספר בע"מ.
- ארזי, ט., בן סימון, ב., וסבו-לאל, ר. (2017). אינדקס לאומי למדידת התעללות בילדים והזנחתם בישראל: תהליך הפיתוח. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. מרכז אנגלברג לילדים ונוער.
- בן-אריה, א. (2016). פ נימייה או אומנה? נקודות למחשבה מזווית הראייה של הילדות החדשה. *חברה ורווחה*, לו, 2, 169-179.
- בס ספקטור, ש. (2012). מרכזי חירום לקטינים אשר הוצאו מביתם. הכנסת מרכז המחקר והמידע.
- גור-בוסתנאי, ט. וחובב, מ. (2012). עבודה סוציאלית בתחום התיקון. בתוך מ. חובב, א. לונטל וי. קטן (עורכים), *עבודה סוציאלית בישראל* (עמ' 626-653). הוצאת הקיבוץ המאוחד
- גרופר, ע. סלקובסקי, מ. ורומי, ש. (2014). ילדים ומתבגרים במצבי סיכון: הגדרות, התפתחויות ודרכי התערבות. בתוך ע. גרופר וש. רומי (עורכים), *ילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל: כך א': תמונת מצב של התחום ותוכני ליבה* (עמ' 19-52). מכון מופ"ת.
- דורון, י. (2012). *חובת הדיווח בישראל נייר עמדה למשרד הרווחה* (נייר עמדה). ירושלים: משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים - אגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה
- דודזון ערד, ב. (2010). איכות החיים של ילדים בסיכון שהוחלט להשאירם בבית בהשוואה לילדים שהוחלט להוציאם מהבית. *חברה ורווחה* ל(3-4), 397-421.
- דודזון ערד, ב. (2016). סידור החוץ-ביתי העדיף: אומנה או פנימייה?. *חברה ורווחה* לו(2), 225-235.
- הורוביץ, נ. וברבוי, ר. (2013). *סקירת ספרות לצורך קביעת מדיניות פיתוח שירותים לילדים החיים בהזנחה*. מוגש לביטוח הלאומי - הקרן לילדים בסיכון. אגורא מדיניות.

וינקוט, ד.ו. (2009). שנהא בהעברה נגדית. בתוך ד.ו. וינקוט (עורך), *עצמי אמיתי, עצמי כוזב* (עמ' 62-76). עם עובד.

וינקוט, ד.ו. (1988). *הילד, משפחתו וסביבתו*. ספריית הפועלים.

זעירא, ע. עטר-שוורץ, ש. ובננישתי, ר. (2012). ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית בישראל – סוגיות ואתגרים. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, כ(36), 9-16.
<https://www.jstor.org/stable/23693112>

חוק אומנה לילדים, תשע"ו 2016.
https://www.nevo.co.il/law_html/law01/501_358.htm

חוק העונשין, תשל"ז 1977, סעיף 368ד.
https://www.nevo.co.il/law_html/law01/073_002.htm#Seif446

החוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א 1991.
https://www.nevo.co.il/law_html/law01/072_006.htm#_ftn1

טיאנו, ש. (2010). ההיסטוריה של הסיווג בפסיכיאטריה של הילד והמתבגר. בתוך ש. טיאנו (עורך), *פסיכיאטריה של הילד והמתבגר* (עמ' 137-152). דיונון.

יבלברג, י. (2013). *השמה חוץ-ביתית: נייר עמדה*. מכון דועת.
<https://www.fkn.org.il/webfiles/fck/Out%20of%20Home.pdf>

ליבוביץ', ש. ולב שדה, ד. (2016). השמה חוץ-ביתית של ילדים ובני נוער במצבי סיכון וסכנה. *חברה ורווחה*, לו(2), 253-259.

לב-ויזל, ר. ואיזקוביץ, צ. (2016). אלימות כלפי ילדים ובני נוער בישראל: בין שכיחות לדיווח. *אוניברסיטת חיפה*.

לואיס-הרמן, ג. (2017). *טראומה והחלמה*. ספרית עם-עובד.

המועצה לשלום הילד. (2020). ילדים בישראל שנתון 2019.

<https://www.children.org.il/wp-content/uploads/2020/02/%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A2%D7%A6%D7%94-%D7%9C%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%9D-%D7%94%D7%99%D7%9C%D7%93-%D7%9C%D7%A7%D7%98-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-2019.pdf>

המועצה לשלום הילד. (2022). ילדים בישראל שנתון 2021.

<https://www.children.org.il/wp-content/uploads/2022/01/%D7%9C%D7%A7%D7%98-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%9F-%D7%99%D7%9C%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-2021-%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A2%D7%A6%D7%94-%D7%9C%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%9D-%D7%94%D7%99%D7%9C%D7%93.pdf>

מכון חרוב, הוועדה הציבורית לשינוי מדיניות ביחס לכגיעה מינית בתקופת הילדות. (2021). דו"ח הוועדה.

<https://user-1723486.cld.bz/haruv-report-2021>

סגל, ח. (1988). מלאני קליין. עם עובד.

פבר, מ. (2007). מדוע הוקמו מרכזי החירום. בתוך: ש. כהן (עורכת), בית עם חלון (עמ' 20-13). אשלים.

פבר, מ. (2009). התעללות בילדים ההכרה בתופעה, התפתחות החקיקה ופיתוח דרכי טיפול והגנה. האוניברסיטה העברית בירושלים. מכון חרוב.

פינצ'ובר, ש. ועטר-שוורץ, ש. (2012). תפקוד התנהגותי ורגשי של ילדים ובני נוער בפנימיות רווחה: תרומתם של מאפיינים אישיים, קרבנות לאלומות והערכת האקלים החברתי בפנימייה. מכגש לעבודה חינוכית-סוציאלית, כ(36), 61-90.

<https://www.jstor.org/stable/23693115>

פינצ'ובר, ש. ועטר-שוורץ, ש. (2019). חוויות ילדים לאחר הוצאתם לטיפול במסגרת חוץ-ביתית. משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים.

פרום, א. (2001). אמנות אהבה. מחברות לספרות.

פרוני, א. (2009). *אמהות: מבט מהפסיכואנליזה וממקום אחר*. מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד.

קושר, ח. (2020). *בתי מעבר לילדים נפגעי התעללות והזנחה בגיל הרך בישראל*. מכון חרוב.

קשתי, י. גרופר, ע. ושלטקי, ש. (2008). *החינוך הפנימייתי לקראת העשור הבא – דין וחשבון המוגש לשרת החינוך, מטעם הוועדה לתכנון ופיתוח החינוך הפנימייתי לעשור הבא – "ועדת העשור", המינהל לחינוך התיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער*. משרד החינוך והתרבות. המנהל לחינוך התיישבותי ועליית הנוער.
https://www.fkn.org.il/webfiles/fck/hahinuch_hapnimiyati.pdf

שמואלי, ב. (2010). *בין תקיפה, התעללות וענישה פיזית כלפי ילדים*. בתוך ת. מורג (עורכת). *זכויות הילד והמשפט הישראלי* (עמ' 224-234). רמות.

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M.C., Waters, E. & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of The Strange Situation*. L. Erlbaum. Associates.

Baker, A. J. L., Creegan, A., Quinones, A., & Rozelle, L. (2016). Foster children's views of their birth parents: A review of the literature. *Children and Youth Services Review*, 67, 177-183. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2016.06.004>

Bennett, A. J., Hopkins, W. D., Feldman, R., Gazzola, V., Giedd, J., Lamb, M. E., Scheele, D., Sheridan, M. A., Suomi, S. J., Tomoda, A., & Tottenham, N. (2017). Neural Foundations of Variability in Attachment. In H. Keller & K. A. Brad (Eds.), *The Cultural Nature of Attachment: Contextualizing Relationships and Development* (pp. 109- 137). MIT Press

Bowlby, J. (1953). Some Pathological Processes Set in Train by Early Mother-Child Separation. *Journal of Mental Science*, 99(415), 265-272.
[doi:10.1192/bjp.99.415.265](https://doi.org/10.1192/bjp.99.415.265)

Bowlby, J. (1969). *Attachment*. Basic Books.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.

[DOI:10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)

Chaiyachati, B. H., & Leventhal, J. M. (2015). Henry Kempe's Vision: Preventing child abuse then and now. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 20(2), 331-336. <https://doi.org/10.1177/1359104513519554>

Children's Bureau. (2022). *Child Maltreatment 2020*.

<https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/documents/cb/cm2020.pdf>

Dye, H. (2018) The impact and long-term effects of childhood trauma. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 28 (3),381-392.

<https://doi.org/10.1080/10911359.2018.1435328>

D'Cruz, H., & Stagnitti, K. (2010). When parents love and don't love their children:Some children's stories. *Child & Family Social Work*, 15(2), 216-225.

<https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00662.x>

Hart, D., La Valle, I., & Holms, L. (2015). The place of residential care in the English child welfare system. Department of Education.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/435694/Residential_care_in_the_English_child_welfare_system.pdf

Hei, K. C., & David, M. K. (2018). How Love is Perceived by Malaysian Malay Children. *International Journal of Linguistics*, 1(2), 80-140.

<https://al-kindipublisher.com/index.php/ijllt/article/view/956>

Juang, L. P., & Meschke, L. L. (2017). Hmong American Young Adults Reflections on Their Immigrant Parents. *Journal of Family Issues*, 38(9), 1313-1335.

<https://doi.org/10.1177/0192513X15581658>

Katz, C., Tener, D., Nadan, Y., & Roer-Strier, D. (2020). "What's Love Got to Do With This?" The construction of love in forensic interviews following child abuse. *Children and Youth Services Review*, 116, 105223.

<https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2020.105223>

Kaufmann, J. C. (2011). *The curious history of love*. Polity.

Keller, H. & Chaudhary, C. (2017). Is the Mother Essential for Attachment?. In H. Keller & K. A. Brad (Eds.), *The Cultural Nature of Attachment: Contextualizing Relationships and Development* (pp. 109- 137). MIT Press.

Klein, P.S. (1989). *Young children`s understanding of love*. *International Journal of Early Childhood*, 21(1), 27-34.

<https://doi.org/10.1007/BF03174571>

Leloux-Opmeer, H., Kuiper, C. H. Z., Swaab, H. T., & Scholte, E. M. (2017). Children referred to foster care, family-style group care, and residential care: (How) do they differ? *Children and Youth Services Review*, 77, 1-9.

<https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2017.03.018>

Nadan, Y., Tener, D., Gemara, N., Keesing, R., Katz, C., & Roer-Strier, D. (2021). 'All in all ... it begins with love': The meanings of parental love in the context of child risk and protection among Israeli Ultra Orthodox Jewish parents. *Child & Family Social Work*, 27(2), 236–245.

<https://doi.org/10.1111/cfs.12875>

Nemeroff, C. B. (2016). Paradise lost: the neurobiological and clinical consequences of child abuse and neglect. *Neuron (Cambridge, Mass)*, 89 (5), 892-909.

<https://doi.org/10.1016/j.neuron.2016.01.019>

Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues*. Oxford University Press, Incorporated.

Pipe, M.E., Lamb, M.E., Orbach, Y., & Cederborg, A.C. (2007). *Child sexual abuse: Disclosure, Delay, and Denial*. Routledge.

Raz, M. (2017). Lessons From History: Parents Anonymous and Child Abuse Prevention Policy. *Pediatrics*, 140(6).

<https://doi.org/10.1542/peds.2017-0340>

Rohner, R. P. (2021). Introduction to Interpersonal Acceptance-Rejection Theory (IPARTheory) and Evidence. *Online Readings in Psychology and Culture*, 6(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1055>

Russell, J. A. (1991). Culture and the categorization of emotions. *Psychological Bulletin*, 110(3), 426-450.

<https://doi.org/10.1037/0033-2909.110.3.426>

Sabey, A. K., Rauer, A. J., Haselschwerdt, M. L., & Volling, B. (2018). Beyond “lots of hugs and kisses”: Expressions of Parental Love From Parents and Their Young Children in Two-Parent, Financially Stable families. *Family Process*, 57(3), 737- 751. <https://doi.org/10.1111/famp.12327>

Schmitt, D. P., Youn, G., Bond, B., Brooks, S., Frye, H., Johnson, S., Klesman, J., Peplinski, C., Sampias, J., Sherrill, M., & Stoka, C. (2009). When will I feel love? The effects of culture, personality, and gender on the psychological tendency to love. *Journal of Research in Personality*, 43(5), 830-846. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.05.008>

Segal, U. A. & Schwartz, S. (1987). Admission-Discharge patterns of children in emergency treatment shelters: Implications for child and youth care practitioners. *Child & Youth Care Quarterly*, 16(4), 263-271.

<https://doi.org/10.1007/BF01085829>

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., & IJzendoorn, M. H. (2012). The Neglect of Child Neglect: a meta-analytic review of the prevalence of neglect. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48(3), 345-355. <https://doi.org/10.1007/s00127-012-0549-y>

Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R. A., & IJzendoorn, M. H. (2015). The Prevalence of Child Maltreatment across the Globe: Review of a Series of Meta-Analyses. *Child Abuse Review*

עמותת בית לכל ילד

רח' יד חרוצים 4, ת"ד 53355, ירושלים

טלפון: 02-6333345 | פקס: 02-6719650 | דוא"ל: office@bily.org.il | אתר: bily.org.il